

Термін “полон” в українському енциклопедійному дискурсі

The Encyclopedia Herald of Ukraine

2025. Vol. 17

DOI: 10.37068/evu.17.4

Article history:

Received 07/10/2025

Accepted 26/11/2025

Published 01/12/2025

Citation: Bagmut, I. (2025). The term “captivity” in Ukrainian encyclopedic discourse. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 17, 35-54.
<https://doi.org/10.37068/evu.17.4>

© 2025 Author

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Ірина Багмут

Воєнна академія імені Євгенія Березняка, Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-4519-6951

Email: i_bagmut@ukr.net

Резюме

У статті з’ясовано семантико-когнітивні особливості терміна *полон* в українському енциклопедійному дискурсі. Аналіз здійснено на матеріалі науково-довідникових джерел українською мовою, зокрема, універсальних і галузевих енциклопедій, онлайн-енциклопедії, енциклопедичних словників і словників-довідників. Результати дослідження засвідчили, що семантична специфіка та особливості функціонування терміна *полон*, що входить до концептуальних полів *свобода / неволя* та *війна*, визначають його як складну міждисциплінарну одиницю, для тлумачення природи якої недостатньо лише інформації, що містять сучасні енциклопедії. Наголошено на потребі залучення як безпосередніх словникових статей, так і опосередкованого енциклопедійного матеріалу (*військовополонені / полонені*) для з’ясування семної структури лексеми *полон*. Визначено ядерні, базові та периферійні семи поняття *полон* та уналежнено їх відповідно до сучасних реалій. Виявлено, що термін *полон* функціонує у статтях різного виду, стилю та тематики, а найчастіше наявний у статтях-персоналіях, які дозволяють поглибити та конкретизувати семну структуру аналізованої одиниці. Виявлено нестачу інформації про *полон*, яка відповідає реаліям російсько-української війни, тому для актуалізації сучасних сем, які охоплює термін *полон*, зроблено спробу залучити матеріал наукового дискурсу. Визначено, що енциклопедійний дискурс містить достатньо різноаспектного матеріалу про *полон*, але ця інформація потребує ретельного пошуку та фіксації, тож зацентовано на необхідності створення швидкого доступу до такого важливого терміна, як *полон*, у межах однієї словникової статті.

Ключові слова

Військовополонені, енциклопедійний дискурс, енциклопедія, *полон*, російсько-українська війна, семна структура.

ВСТУП

Мовна картина українців суттєво змінилась із 2014 року. Військова лексика, яка за мирних умов перебуває в пасивному вжитку і не становить значного відсотка використання серед населення країни, від початку повномасштабного вторгнення російських військ до України стала вагомим частиним словом українця. Залежно від ситуації в тилу і на фронті, розвитку військових технологій та чергових антигуманних дій ворога активуються ті чи ті слова та концепти, з'являються нові терміни, а для цивільної мови звичними стають неологізми військового сленгу. Лексема *полон* не є чимось вже відверто новим для українського суспільства. Покоління, народжене за советів, чуло про нього з розповідей власних бабусь і дідусів, читало в навчальній літературі про “Вітчизняну”. А із відносно свіжіших подій — це війна радянських військ в Афганістані та вторгнення російських військ до Чечні. Але одна справа знати про полон опосередковано й абсолютно інша, коли полон стає частиною тих злочинів проти людяності, які вчиняє російський ворог із українськими захисниками. Про активне використання лексеми *полон* протягом останніх одинадцяти років свідчить пошуковий запит в українському сегменті Google від 31 серпня 2025. Система видає 8 млн 970 тис. матеріалів зі словом *полон* без визначеного часового проміжку (“будь-коли”) і 8 млн 860 тис. — за період з 1 березня 2014 до 3 серпня 2025. Підвищену частоту використання лексеми *полон* підтверджує й Генеральний регіонально анотований корпус української мови (Шведова et al., 2017–2025). Запит у версії Grac v.18 від 1 вересня 2025 року за пошуковим словом *полон* лише у називному відмінку надав такі результати фіксацій цієї лексичної одиниці: 67175 (увесь корпус), 43142 (корпус General 2014–2024), 31095 (корпус Media 2014–2024). Тож актуальність лексеми *полон* для української мовної картини очевидна. Поняття ж *полон* протягом останніх десятиріч прямо чи опосередковано ставало об'єктом вивчення у психології (Апальков, 2023; Арзуманов & Туманянц, 2024; Ширококов, 2018, 2020; Яворська, 2024; Jukić et al., 2023; Timchenko et al., 2021), праві (Гавриленко, 2023; Грушко, 2010; Кравченко, 2020; Ясутіс & Мікова, 2023), лінгвістиці (Близнюк & Свідченко, 2022; Верьовкін, 2012), соціології (Mohandie, 2002), було об'єктом обговорення серед журналістської спільноти, політиків і громадських активістів (Головненко, 2025; Інститут масової інформації, 2025). Термін *полон* ще не був об'єктом детального вивчення з погляду його дефініції в енциклопедійному дискурсі. Важливим видається те, що енциклопедія — це візирець подання інформації, яка здатна запобігати маніпулюванню масовою свідомістю, вона оперативно фіксує нові явища, факти, події, зміни у житті суспільства, подає актуальну та правдиву інформацію про українську реальність (Железняк, 2017, с. 18; Степаненко, 2022, с. 20; Яцків, 2018, с. 5). Враховуючи цей факт, було важливо простежити академічне потрактування поняття *полон* саме на матеріалі енциклопедій, тому **мета дослідження** — з'ясувати семантико-когнітивні особливості терміна *полон* в українському енциклопедійному дискурсі. Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: зібрати інформацію про термін *полон* в енциклопедійних джерелах, визначити семантичну та когнітивну специфіку цього терміна, проаналізувати використання академічного тлумачення терміна *полон* у науковій літературі.

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИКА

Матеріалом для дослідження стали такі науково-довідникові джерела українською мовою: універсальні енциклопедії (Бажан, 1977–1985; ВУЕ, 2015–2025; ЕСУ, 2001–2025; Онацький, 1957–1967; Раковський, 1930–1933), галузеві енциклопедії

(Варварцев, 2009–2013; Горбатенко & Мироненко, 2024; Губерський, 2004; Зверєва, 2012; Смолій, 2003, 2021; Степанов, 2006; Шаповал, 2011; Шемшученко, 2014), онлайн-енциклопедія (Вікіпедія, 2025), енциклопедійні словники (Підкова & Шуст, 2020; Шинкарук, 2002), енциклопедійні словники-довідники (Хома, 2014, 2015а, 2015б), енциклопедійний глосарій і словник (Киридон, 2024; Якубець, 2015). У процесі формування вибірки здійснено огляд близько 40 енциклопедійних видань та проаналізовано понад 1200 словникових статей, що містили слова з коренем *-полон-* (граматичні форми від лексем *полон* та *військовополонені*, а також похідні від них). Зважаючи на отримані попередні результати огляду енциклопедійних джерел, можна стверджувати, що виникла потреба залучити також тлумачний словник української мови у 20-ти томах (СУМ-20, 2015–2025), а також довідникові лексикографічні джерела галузевого спрямування: словник-довідник воєнних термінів (Ананьїн, 2001), словник військового психолога (Коваль, Лозінська & Пішко, 2009), тлумачний словник воєнної тематики (Саганюк & Романов, 2007), термінологічний словник російсько-української війни (Слюсаревський, 2022).

У процесі підготовки цієї статті було застосовано загальнонаукові методи спостереження — під час вивчення дефініційних особливостей аналізованої одиниці, порівняння — шляхом встановлення схожості та відмінності між тлумаченнями у різних джерелах, індукції та дедукції — під час формулювання семантичних ознак, системний метод — аналіз терміна *полон* здійснювався як системи, компоненти якої взаємопов’язані. Для впорядкування та характеристики зібраного фактичного матеріалу використано описовий метод. Семантичну специфіку досліджуваного терміна визначено за допомогою методу компонентного аналізу, когнітивні особливості сформовано за допомогою контекстуального та функційного аналізів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Серед трьох значень, представлених у лексемі *полон* у “Словнику української мови” в 20 томах, важливим для нашого дослідження є первинне пряме значення “1. Відсутність свободи, неволя, в яку потрапляє хто-небудь, захоплений противником під час воєнних дій, протистояння; перебування в такому стані” (СУМ-20, 2015–2025, с. 2582). Саме цей денотат лежить в основі аналізованого терміна *полон*. Із цим значенням корелюється й подана стійка сполука до словникової статті — *брати (захоплювати) в полон* та фразеологізм *вавилонський (єгипетський) полон*, книжн. — “рабство, неволя, пригнічення, підневільне життя”. Словникова дефініція дає змогу виокремити такі семи, як ‘неволя (без свободи)’, ‘захоплення’, ‘противник’, ‘воєнні дії’, ‘стан’. Ці семи вказують на базові концепти, до яких належить аналізований термін: *свобода / неволя* та *війна*. І це вся інформація, яку ми можемо отримати з лінгвістичного джерела. Тож потреба розширення семної структури терміна *полон* спонукає нас до пошуку інформації в позалінгвальних джерелах і енциклопедійні видання можуть бути тим самим порятунком.

Українська стаття про *полон* у Вікіпедії (Вікіпедія, 2025), позначена як “незавершена стаття з військової справи”, має варіанти лише трьома мовами (російською, англійською та албанською), зміст і наповнення яких суттєво відрізняються. Тлумачення *полону* українською подаємо зі збереженням орфографії та стилістики оригіналу: “обмеження свободи особи, що брала участь у військових діях, з метою недопущення його до подальшої участі в них. Особа, що потрапила в полон називається полонений (староукраїнською — бранець, полоненник). Право брати у полон, за правилами сучасного міжнародного права, належить винятково державі в особі її військових

органів; приватні особи нікого на війні не мають права брати у полон” (Вікіпедія, 2025). Дефініція в онлайн-енциклопедії, окрім вже з’ясованих за СУМ-20 сем, містить семи ‘мета полону’, ‘особа’, ‘міжнародне право’, ‘відповідальність держави’. Українська версія ілюстрована фото німецьких полонених за 1944 рік, а також рекомендує подивитися пов’язані із *полоном* статті у такому порядку *дезертир, окупація, концтабір, смертна кара, табір військовополонених, військовополонений*. Джерельна база статті ґрунтується на енциклопедійних матеріалах про військовополонених Червоної Армії (Смолій, 2003, Т. 1, с. 554) та, зважаючи на поточні українські реалії, вже дещо застарілому матеріалі з “Української дипломатичної енциклопедії” (Губерський, 2004, Т. 1, с. 244;), а також рекомендованих покликань, серед яких лише одне українське (Онацький, 1957–1967). Представлене у статті визначення достатньо примітивне і нефахове, позбавлене бодай якоїсь системності та науковості, а головне, стаття у цій онлайн-енциклопедії ретранслює радянський підхід до терміна *полон*, тож не може становити академічної цінності. На жаль, саме цей матеріал посідає високі позиції у пошуку Google. У цьому контексті слушно зауважує М. Железняк про Вікіпедію як про позначення “окремого (квазіенциклопедичного) типу джерела довідкової інформації” (Железняк, 2017, с. 16).

У процесі опрацювання енциклопедійних видань (друкованих, оцифрованих, онлайн-версій друкованих) було виявлено, що практично відсутній в енциклопедійному дискурсі безпосередній матеріал про термін *полон*. Гасла *полон* із відповідним тлумаченням зафіксовано лише у двох джерелах. Зокрема, в онлайн-версії “Великої української енциклопедії” запит за гаслом *полон* від 12 вересня 2025 року подав лише дефініцію, яка, на жаль, дублює тлумачення з Вікіпедії, без зазначення авторства та джерел: “обмеження свободи особи, що брала участь у військових діях, з метою недопущення його до подальшої участі в них” (ВУЕ, 2015–2025) та в енциклопедичному довіднику “Історія війн і збройних конфліктів в Україні”, де у тлумаченні сема ‘стан’ є ядерною, а також конкретизовано сему ‘особа’ (військовополонений / комбатант) та актуалізовано семи ‘позбавлення волі’ та ‘тривалість полону’: “стан комбатанта (військовополоненого), захопленого суперником або затриманого владою ворожої держави і позбавленого волі на час війни” (Гуржій, 2004, с. 347). Лексема *полон* представлена також у гаслі *режим військового полону* в “Українській дипломатичній енциклопедії”, у словниковій статті якого актуалізується сема ‘гуманного поводження з військовополоненими’, ‘без дискримінації’, подано назви міжнародно-правових документів, якими регулюється поводження з військовополоненими, зокрема, 4-а Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни 1907, 3-а Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 і 1-й та 2-й Додаткові протоколи до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949, прийняті в 1977 році в Женеві (Губерський, 2004, с. 1034.). Тож ця інформація дає підстави говорити про *полон* як антигуманне явище дискримінаційне за своєю природою.

Подальший аналіз значення терміна *полон* відбувався опосередковано за семою ‘особа’. Сема ‘особа’ дозволила отримати інформацію про *полон* зі словникової статті *військовополонені*, яка представлена у більшій кількості енциклопедійних джерел (ВУЕ, 2015–2025; Горбатенко & Мироненко, 2024; ЕСУ, 2001–2025; Смолій, 2003, 2021; Шемшученко, 2014; Хома, 2015а, 2015б; Губерський, 2004; Онацький, 1957–1967; Бажан, 1977–1985; Гуржій, 2004).

Структурована словникова стаття з гаслом *військовополонені* авторства Б. Дем’яненка представлена в онлайн-версії “Великої української енциклопедії” (Дем’яненко, 2025). Матеріал ґрунтується на українських енциклопедійних джерелах

останнього десятиріччя (Горбатенко & Мироненко, 2024; Хома, 2015а, 2015б), а також на міжнародних документах із гуманітарного права (Верховна Рада України, 2005, 2023), що дозволяє вихопити сучасні ознаки терміна *полон*, а також дізнатися про його історичні особливості. Зокрема, дізнаємось, що у полоні можуть перебувати комбатанти (військові регулярної армії, добровольці, учасники руху опору, партизани), некомбатанти (постачальники, військові кореспонденти, медичні працівники, священнослужителі тощо), незаконні комбатанти (учасники бойових дій не зі складу регулярних збройних сил). Полон відбувається в умовах стану війни між збройними силами держав-супротивників, бути у полоні — це перебувати під владою ворога, у полоні є право на захист і передбачений статус військовополоненого, який має перебувати під захистом законів і звичаїв війни. Полон — це табори та відповідальність держави, яка захопила. Разом із тим, міжнародно-правові документи, які покликані захищати полоненого, дають змогу за усім тим, що заборонено робити із військовополоненими і трактуватиметься відповідно до гуманітарного права як злочин, побачити справжню картину того, чим є полон, адже “механізми контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права відносно визначення статусу полонених і поводження з ними, є недостатньо ефективними (станом на 2024)” (Дем’яненко, 2025). Тож термін *полон* набуває таких гіпосемних характеристик під гіперсемою ‘негуманне поводження’, як ‘без поваги’, ‘образи’, ‘голод’, ‘позбавлення медичної допомоги, одягу, речей особистого користування’, ‘загроза здоров’ю’, ‘залякування’, ‘покарання’, ‘тортури’, ‘залучення до небезпечних робіт’, ‘репресії’, ‘акти насильства’, ‘фізичне калічення’, ‘медичні / наукові експерименти’, ‘позасудові страти’, ‘смертність’, а також під гіперсемою ‘етапи полону’ — ‘захоплення’, ‘допити’, ‘кримінальні провадження’, ‘перешкоджання доступу до військовополонених’, ‘суворі вироки’, ‘втеча’, ‘дострокове звільнення’, ‘звільнення’, ‘репатріація’. Україна утримує полонених сторони-супротивника відповідно до міжнародного гуманітарного права, а також українського законодавства про тримання в полоні. Питаннями полонених українців опікуються спеціально створені державні органи України. Відповідно до міжнародного гуманітарного права Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця мають підтверджувати перебування особи в полоні.

У виданні “Енциклопедія історії України” наявні дві словникові статті, у гаслах яких виявлено слово *військовополонені*. У першому томі видання розміщено словникову статтю “Військовополонені Червоної Армії в гітлерівських спецтаборах на окупованій території України 1941–1945” за авторства М. Ковалю (Смолій, 2003, с. 554). Хоча й в історичній ретроспективі, але матеріал дає багато спільних сем із сучасним розумінням полону як антигуманного явища (‘голод’, ‘холод’, ‘хвороби’, ‘смертність’, ‘небезпечні роботи’ тощо). Жорсткий режим і надзвичайно погане ставлення до військовополонених пояснювалося фактом непідписання СРСР конвенцій 1899, 1907 і 1929 років, що уможливило недотримання правового режиму в спецтаборах. Окремо наголошено на облаштуванні табору для військовополонених, як місця просто неба, зі сторожовими вежами, колючим дротом і під охороною німецьких і місцевих садистів. Закцентовано на семах ‘опір’ (фашистам), ‘втечі’ (масові), а також маємо сему ‘переміщення’ (вивезення на роботи до Німеччини). Значно актуальнішим є матеріал другої словникової статті “Українські військовополонені, заручники та політичні в’язні в Росії 2014–2019” за авторства В. Милька, розміщений у Додатковому томі (Книга 1) цієї енциклопедії (Смолій, 2021, с. 645–647): 1) через опосередкований матеріал можемо чітко сформулювати визначання: полон — це позбавлення свободи (сема ‘примус’), полон — це місце несвободи (сема ‘локація’); 2) полон може бути спричинений квазідержавними збройними формуваннями, що ставить питання про

відповідальність у межах Конвенції 1949 року; 3) ‘особами’ можуть бути не лише військові регулярної армії (сема ‘захист державного суверенітету’), а й цивільні заручники (сема ‘мета’ — політичний тиск, заволодіння майном, насильство), а також політичні в’язні (сема ‘громадянська позиція’). У словниковій статті актуалізовано семи ‘обмін’ (непублічний / публічний, за допомогою громадських організацій / міжнародних інституцій / інших держав, невеликий / масовий, “всіх на всіх”), ‘причина’ (значні бої), ‘переговори’, ‘розголос’ (реакція ПАРЄ, міжнародного трибуналу ООН). Цікавою для цивілізованого світу є сема ‘особиста справа’, коли родичі полонених викуповують їх, сплачуючи бойовикам за звільнення. У згаданій словниковій статті деталізується сема ‘антигуманність’ через перелік різних видів жорстокого поводження у полоні з українськими полоненими. У сучасному інформпросторі, де мультимедійна інформація миттєво розповсюджується, *полон* став засобом для пропаганди, маніпулювання, тиску на супротивну сторону, тому в полоні застосовують “паради полонених” та механізми “каяття перед ворожими медіа”. Зміст семи ‘ставлення’ залежить від належності до регулярних ЗС, добробатів, певних військових спеціальностей. Сема ‘місце’ в описі полону ХХІ століття зберігає основну характеристику полону ХХ століття — це непристосовані громадські, промислові та складські приміщення з критичним санітарно-гігієнічним станом, а також зберігається практика називання місць утримання полонених (будівля колишнього управління СБУ, база “Мотороли” тощо). Міжнародне гуманітарне право не визнає військовополоненими цивільних заручників та політичних в’язнів, позаяк в аналізованій словниковій статті їх вважають особами у полоні. Ймовірно, це пов’язано з невизначеним Україною юридичним статусом цієї категорії осіб, захоплених російськими військовими та незаконними збройними формуваннями на Донбасі чи в Криму у 2014–2019 роках. У цьому контексті актуалізується сема ‘криміналізація’, яка передбачає перетворення ворогом полонених українців на кримінальних злочинців шляхом звинувачення їх в тероризмі, екстремізмі, диверсіях, шпигунстві, злочинах під час війни у Чечні тощо. Сема ‘криміналізація полону’ є одним із інструментів гібридної війни, що скерований на послаблення санкційного тиску агресора та дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні. Автор наголошує на тому, що важливим є законодавче впорядкування статусу осіб, які опинилися в полоні. Адже допоки збройний конфлікт не кваліфіковано як війну, а названо АТО / ООС щодо полонених не можна застосовувати Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими та інші норми міжнародного гуманітарного права. Сема ‘підтримка’ (про ставлення до полонених в українському суспільстві) дозволяє стверджувати, що полон тлумачиться в сучасному українському енциклопедійному дискурсі вже не з позиції радянської практики, а ґрунтується на західному розумінні цього явища.

Аналіз інших статей із гаслом *військовополонені / полонені* засвідчив, що автори, оперують стандартними семами терміна *полон*, зафіксованими в міжнародно-правових документах (Верховна Рада України 2005, 2023):

- ‘особа’ — комбатанти та інші особи, на яких поширюється режим військового полону (особовий склад ЗС, ополченці та добровольці, цивільні постачальники та ті, хто забезпечують і обслуговують ЗС, військові кореспонденти, населення неокупованих територій) (ЕСУ, 2001–2025; Губерський, 2004, с. 212; Ананьїн, 2001, с. 29), вояки і люди, захоплені в полон (Онацький, 195–1967, Кн. 11, с. 1425), здорова, хвора чи поранена (Гуржій, 2004, с. 114), комбатанти (ЗС, добровольці, партизани, учасники руху опору тощо) та некомбатанти (військові кореспонденти, члени екіпажів торгівельного флоту і цивільної авіації, духовенство та медперсонал тощо) (Хома, 2015а, с. 53; Шемшученко, 2014, с. 508), заручники терористів (під час АТО) (Хома, 2015б,

с. 43). Перелік осіб, на яких розповсюджується режим військового полону загалом відповідає міжнародному гуманітарному праву, але, зважаючи на стиль і вимоги до матеріалу енциклопедій, щодо статусу в полоні окремих осіб є потреба конкретизації за відповідними правочинними актами (наприклад, щодо шпигунів і найманців);

- 'потрапляння' — у полон захоплюють (ЕСУ, 2001–2025; Губерський, 2004);
- 'примус' — під владою противника (Гуржій, 2004; Онацький, 1957–1967);
- 'захист' — правовий (ЕСУ, 2001–2025; Бажан, 1977–1985; Губерський, 2004;

Хома, 2015а, с. 53), гуманне поводження (Гуржій, 2004), інститут військового полону (Шемшученко, 2014), без насилля, тортур, залякувань (Бажан, 1977–1985; Хома, 2015а, с. 53), повага до особи і честі (ЕСУ, 2001–2025), збереження правосуб'єктності та доступ МКЧХ (Хома, 2015а, с. 53);

- 'відповідальність' — обов'язок держави, що захопила (Бажан, 1977–1985; Хома, 2015а, с. 53); покарання за порушення норм поводження з військовополоненими, заборона на посягання на життя, честь і гідність (Бажан, 1977–1985); заборона дискримінацій та якнайшвидше повернення додому після військових дій (ЕСУ, 2001–2025);

- 'умови' — безкоштовне перебування, гарантії гігієни, одягу, харчування, медичної допомоги, залучення до робіт (не на воєнних об'єктах) із оплатою (ЕСУ, 2001–2025; Губерський, 2004), зв'язок із зовнішнім світом (право на листування) (Бажан, 1977–1985; Хома, 2015а, с. 53);

- 'ставлення' — шанобливо до жінок (Губерський, 2004);

- 'місце' — табори поза зоною бою, безпечне, не має заважати обстрілу військових об'єктів (Хома, 2015а, с. 53);

- 'допит' — лише інформація про себе: прізвище, ім'я, звання, дата народження, військовий номер; на інші запитання є право не відповідати (Хома, 2015а, с. 53);

- 'правила' — виконання законів, статутів і наказів сторони, яка захопила (ЕСУ, 2001–2025; Бажан, 1977–1985);

- 'тривалість' — звільнення і репарація після завершення воєнних дій (Бажан; Хома, 2015а, с. 53).

На жаль, отримана інформація створює відчуття, що йдеться не про *полон*, а про "санаторій", настільки далеким є те, як має бути, відповідно до міжнародного гуманітарного права, і те, як є насправді (Апальков, 2023; Широбоков, 2020; Яворська, 2024; Jukić et al., 2023; Timchenko et al., 2021; Mohandie, 2002). Однак реальну картину полону все ж можна вихопити із деяких цих статей. Зокрема, коли автори подають історичний екскурс, то чітко зазначають, що у минулому полон характеризувався жорстоким поводженням, фізичним каліцтвом, вбивствами полонених і демонстрацією їхніх тіл, варварським ставленням і лише згодом полонені стали перебувати під захистом міжнародного права (Онацький, 1957–1967, Кн. 11, с. 1425). Подібну правду про полон в історичному контексті фіксуємо й у словниковій статті за авторства К. Савчука: давній світ — це вбивства, рабство, полонений як річ, власність воїна-супротивника; у середньовіччі — важливість соціального статусу в полоні, тож аристократа шанували, а прості полонені вояки мали тяжку долю, були незахищені від вбивства; феодалізм "подарував" практику викупу з полону, бо полонений все ще залишався власністю того, хто його захопив; кінець XVIII століття — формується розуміння, що особа в полоні перебуває під владою держави і опікою її уряду, а не окремої військової частини чи людини, впроваджується практика гуманного поводження, особисте майно залишається у власності полоненого, полонених залучають до робіт невоєнного характеру, для зв'язку полонених із зовнішнім світом створюють довідкові

бюро, а також дозволяється допомога третіх осіб та свобода віросповідання, полоненому гарантують звільнення після війни; I Світова війна спричинила заборону колективних покарань і появу інституту держав-покровительок, особливе ставлення до офіцерів та залучення до роботи, за яку платили (хоча СРСР не погодився із такими правилами); II Світова змінила ставлення країн до умов полону — практикувалася примусова праця, платня за яку збережена лише офіцерам, смертельний вирок полоненим виносили без інформування уряду країни полоненого, поводження з військовополоненими було спрямоване на фізичне знищення, тож були вбивства і висока смертність у таборах (Шемшученко, 2014, с. 508–509).

Про факти антигуманного поводження в полоні свідчать згадки у деяких аналізованих статтях міжнародних трибуналів, кримінальної відповідальності за злочини в полоні, наголошують на досвіді I і II Світових воєн, який довів грубе порушення чинних на той час конвенцій з боку держав і армій (ЕСУ, 2001–2025; Хома, 2015а, с. 53). Про сучасну російсько-українську війну йдеться лише в контексті АТО, зокрема, Я. Комарницький у статті “Військовополонені” зазначає: “Українські військовослужбовці, які перебували в полоні у терористів, засвідчують про порушення ними норм Женевської конвенції” (Хома, 2015б, с. 43).

В онлайн-версії “Енциклопедії сучасної України” у словниковій статті “Військовополонені” за авторства П. Біленчука, В. Кочеткова, В. Міщенка фіксуємо поодинокую безпосередню згадку про ставлення советів до полону як до ганьби, а до полонених як до зрадників, дезертирів і ворогів: “В СРСР у ході війни і післявоєнні роки відбувалися репресії осіб, що знаходились в полоні. Це було визнано й засуджено керівництвом країни в 2-й пол. 1950-х рр.” (ЕСУ, 2001–2025). Тут же маємо інформацію, що гуманний підхід до полону був прописаний українськими військовиками ще на початку ХХ століття: “Основні норми законів і звичаїв війни (зокрема й положення про військовополонених) у практику повсякденної діяльності та бойового застосування українського війська вперше офіційно впроваджені у “Статуті польової служби” 1920 Армії УНР. Нині ці норми введені у Бойовий статут Сухопутних військ як окремий додаток” (ЕСУ, 2001–2025).

Одна з ядерних сем терміна *полон* — ‘мета’ актуалізується нечасто в аналізованих джерелах. К. Савчук наголошує: “Відповідно до міжнародного права полон мав мати єдине призначення: унеможливити участь військовополонених у воєнних діях” (Шемшученко, 2014, с. 510).

Додаткову інформацію про *полон* можна отримати в енциклопедіях зі статей різного виду, стилю та тематики. Лексему *полон* зафіксовано у статтях-оглядах, статтях-тлумаченнях, статтях-довідках, статтях-персоналіях, статтях-біографіях. Аналізований термін характеризує:

- факти з біографії визначних історичних постатей (князів, козацької старшини, учасників визвольних рухів і воєн, політичних діячів), українських та іноземних осіб, які були військовиками, брали участь у воєнних діях та рухах, були мобілізовані. Значна частина матеріалу — це статті-персоналії, присвячені учасникам I і II Світових воєн, визвольних змагань першої половини ХХ століття, сучасної російсько-української війни;

- міжнародні угоди, договори, накази, переговори, у яких об’єктом обговорення, домовленостей, розпоряджень були військовополонені / полонені;

- історичні події в Україні та світі (війни, воєнні дії загалом, битви, окремі етапи війни, перемир’я, капітуляції, облоги, штурми, бої, оборони, наступи, оточення, повстання, режими припинення війни, результати війни тощо);

- військові посади і звання та дії щодо них у разі полону;

- документи міжнародного гуманітарного права (конвенції, протоколи, положення, декларації тощо);
- інформацію про українські та іноземні збройні сили у той чи інших історичний часовий проміжок;
- діяльність інституцій та організацій, які обстоюють права полонених / колишніх полонених;
- наслідки воєнних дій;
- воєнні дії в окремих районах Донецької та Луганської областей у 2015 році та російсько-українську війну;
- волонтерський і громадський рух в Україні;
- особливості гібридної війни;
- добровольчі батальйони України 2014–2019 рр.;
- події на Донбасі (оборонні операції 2014–2015 рр.);
- явища та терміни, пов'язані з рабством і неволею;
- історію міст Донбасу (з окупаціями і звільненнями);
- воєнні / військові угруповання;
- воєнні злочини і злочини проти людяності, закони і звичаї війни;
- життя і діяльність української інтелігенції I половини XX століття;
- діяльність таборів для полонених у різні історичні періоди;
- конференції міжнародні, де йшлося про права і захист полонених осіб;
- знакові історичні події для України, в контексті боротьби за її Незалежність;
- діяльність Армії УНР, УГА, УПА;
- окремі поняття гуманітарних наук і військової справи.

Варто наголосити на тих небагатьох енциклопедійних джерелах, які містять актуальну (у межах відкритого доступу) інформацію про події, осіб та явища, пов'язані з російсько-українською війною, а відповідно, й фіксують окремі факти про сучасний *полон* і пов'язані з ним процеси. Зокрема, до таких належать онлайн-версії "Енциклопедії сучасної України" (ЕСУ, 2001–2025) та "Великої української енциклопедії" (ВУЕ, 2015–2025), додатковий том (Кн. 1) "Енциклопедії історії України" (Смолій, 2021), енциклопедійний словник "Світова історія XX–XXI століття" (Підкова & Шуст, 2020). Значна частина переглянутих енциклопедійних видань не лише не містить статей із гаслом *полон* чи *військовополонені* / *полонені*, але й не послуговується цим терміном у своєму виданні навіть опосередковано, а це джерела соціологічного, філософського, психологічного, військового напрямків (Зверева, 2012; Коваль, Лозінська & Пішко, 2009; Саганюк & Романов, 2007; Степанов, 2006; Шинкарук, 2002).

Аналіз опосередкованого згадування лексеми *полон* та *полонені* / *військовополонені* у статтях різної тематики дав змогу поглибити та конкретизувати семну структуру досліджуваного терміна такими семами: 'географія', 'просвітницька (наукова і культурна) діяльність', 'катування', 'інформаційна війна', 'втрати', 'дезертирство', 'поразка', 'результат бойових дій', 'дипломатичні угоди', 'правовий наслідок', 'розстріл', 'зміна поглядів', 'амністія', 'вирок для родини', 'співпраця', 'наказ', 'наслідки (політичні, демографічні)', 'контраст', 'самогубство', 'реабілітація', 'вербування', 'еміграція', 'масовість', 'оточення', 'повернення до війська', 'інтернування', 'консульська діяльність', 'з власної волі', 'спротив', 'повстання', 'волонтери', 'шпигуни'. Також часто актуалізуються вже наявні у статтях про *полон* і *військовополонених* семи: 'підтримка', 'захист', 'знищення', 'політичні репресії', 'допомога', 'поранення', 'вивезення в глиб імперії', 'втеча', 'пропаганда', 'викуп', 'статус', 'звільнення', 'захоплення', 'репатріація'.

Найчастіше лексема *полон* опосередковано представлена в статтях-персоналіях. Її семна структура, а також специфіка енциклопедійного дискурсу, за якого відбувається універсалізація знань, їх впорядкування, зіставлення, систематизація, збереження і поширення (Іщенко & Степаненко, 2024, с. 96), визначають особливості сполучуваності цієї одиниці у цих статтях. Можна виокремити такі семантичні контексти:

- захоплення (потрапляння): *потрапити* (найчастіше), *взяти, здатися, захопити в полон; полонити; перебігти до ворога, добровільно здатися в полон; вийти у полон за наказом (Азовсталь); захоплення, здача, масове взяття, виведення у полон; захоплений, взятий, вивезений у полон; щоб не потрапити у полон (самогубство); опинитися в полоні; взято в полон при капітуляції*;

- утримання: *перебувати в полоні (= у таборі); перебування в полоні (як біографічний факт; через певний вид діяльності); тривале перебування в полоні; вербування, допити, пропаганда в полоні; закатовано в полоні; навчання, культурна діяльність у полоні; обмін у полоні; загинув / помер (від тортур) у полоні; стратили / страчений, розстріл / страта у полоні*;

- звільнення: *звільнення, викуп, повернення, втеча з полону; втік з полону; врятувався втечею*;

- стан: *у полоні; пораненим потрапив у полон*;

- наслідки: *зміна політичних поглядів після полону; погодився на співпрацю з ворогом після полону; еміграція після полону; розстріляний після полону*;

- характеристика: *польський, німецький, російський, татарський, турецький, італійський, союзницький, англійський, радянський, імперський, сучасний полон; полон учасників походу; полон генерала*.

Інформація про *полон* подається у статтях-персоналіях переважно за такими семантичними схемами:

- потрапив у полон → табір (як синонім полону) → втеча з полону → повернення → еміграція;

- полон → втеча → повернення → продовження служби;

- полон → звільнення → еміграція;

- полон → втеча / звільнення → репресії (табір) → поновлення у правах;

- полон → смерть / розстріл;

- полон → втеча / звільнення → повернення до цивільної діяльності.

Брак актуальної інформації в енциклопедійних джерелах про *полон* в контексті російсько-української війни спонукав нас залучити до аналізу сучасні наукові праці, у яких *полон* є прямим або опосередкованим об'єктом дослідження (Арзуманов & Туманяц, 2024; Яворська, 2024; Апальков, 2023; Гавриленко, 2023; Ясутіс & Мікова, 2023; Кравченко, 2020; Ширококов, 2018, 2020), а також ознайомитися з позицією медіа (Головненко, 2025; Інститут масової інформації, 2025). Огляд дав змогу зробити такі узагальнення:

- у сучасному науковому дискурсі відсутні покликання на інформацію з енциклопедійних джерел, максимум — це деякі лексикографічні джерела для з'ясування значення (СУМ, "Словар української мови" за ред. Б. Грінченка, психологічний словник-довідник);

- полон — це насильство, війна нервів (Ширококов, 2018, с. 149, 151); інструмент гібридної війни; (Апальков, 2023; Ширококов, 2020); фізіологічна, психологічна, моральна криза; пошук адекватних шляхів виживання і пристосування; примусова ізоляція; новий чуттєвий простір; вихід за межі звичного досвіду; конфлікт між

почуттям обов’язку та бажанням залишитися живим; незнайомий світоглядно-ціннісний вимір (Апальков, 2023, с. 25, 65–66, 69, 210; Яворська, 2024, с. 94–95); особливий вид протиправної діяльності; психологічний різноаспектний феномен, що складається зі складних елементів; “стан поневолення військовослужбовця противником та позбавлення його волі” (Широбоков, 2020, с. 2, 7, 431); один із способів збереження життя (Кравченко, 2020, 139); одне з найважчих випробувань для військовослужбовця; тривала ізоляція; майстерність виживання; місце, де не цінується людське життя та гідність; перегляд власних життєвих цінностей; вимір за колючим дротом (Яворська, 2024, с. 93–95); російська неволя; досвід ізоляції (Головненко, 2025);

- простір полону творять: мета захоплення, інституційне середовище, режим утримання (охорона, харчування), примусова праця (Широбоков, 2020, с. 5);

- семи, які дають змогу поглибити розуміння *полону*: ‘страх’, ‘агресія’, ‘жорстокість’, ‘шок’, ‘напруга’, ‘жах’, ‘загроза життю’, ‘невпевненість’, ‘зміна (поведінки, стану психіки, життя)’, ‘провокування до певних дій’, ‘масовий психоз’, ‘невизначеність’, ‘приниження’, ‘біль’, ‘зламана воля’, ‘відчуття провини’, ‘смерть’, ‘відчай’, ‘сором’, ‘випробовування’, ‘ізоляція’, ‘небезпека’, ‘обмеження’, ‘реінтеграція до мирного життя’, ‘почуття безвиході’, ‘голодування’, ‘апатія’, ‘обов’язок’, ‘прагнення врятувати власне життя’, ‘депресія’, ‘спотворення часу’, ‘емоційна загибель’, ‘без вибору’, ‘без особистих меж’;

- причини потрапляння в полон: поранення, майстерність супротивника, зневіра у власних силах, оточення;

- класифікації сучасного полону:

а) за формами поводження в полоні: фізичне, сексуальне, психологічне (емоційне) насильство та зневага до потреб людини в неволі (Широбоков, 2018, с. 149);

б) за стадіями: потрапляння в полон, транспортування, перший допит, зміни характеру, звільнення (Апальков, 2023, с. 4–5);

в) за видами: військовий, піратський, політичний полон, перебування у заручниках (Апальков, 2023, с. 122);

г) за психологічними типами: “військовий підрозділ”, “підрозділ професійних найманців”, “бандформування” (Широбоков, 2020, с. 3);

г) за фазами перебування: вітальні реакції, шок з надмобілізацією, психофізіологічна демобілізація, вирішення, відновлення психофізіологічного стану, конфліктогенність (Широбоков, 2020, с. 3–4);

- у дослідженнях воєнних конфліктів намагались оминати увагою поняття *полону* (Широбоков, 2018, с. 148); проблема військового полону була відображена в літературі фрагментарно, але від 2014 року поступово повертається в науковий дискурс (Широбоков, 2020, с. 35, 38); низка міжнародних спостерігачів та офіційних осіб держав тривалий час унікали термінів, пов’язаних із полоном (*військовополонений, обмін* тощо) (Кравченко, 2020, с. 138);

- мета полону: через формування страху збагатитися матеріально, політично, вплинути на суспільства та держави (Широбоков, 2018, с. 151); припинення спротиву, отримання інформації, формування страху в супротивника, демонстрування переваги, обмін, небажання вбивати, викуп (Апальков, 2023, с. 66);

- зміни у світоглядному сприйнятті полону в українському суспільстві за роки російсько-української війни: від радянської (азійської, нелюдської) моделі (зрада, ганьба, тавро на все життя, зневага до прав та гідності, тортури, несистемна, геноцидна) до західної (європейської) моделі (гуманне ставлення до полонених, людина у неволі як розвідник, експерт з виживання, носій корисної інформації) (Апальков, 2023, с. 25; Широбоков, 2020, с. 431; Арзуманов & Туманянц, 2024, с. 22);

- не повинно бути як стигматизації, так і героїзації полону, бо це є ознакою упередженості суспільства (Апальков, 2023, с. 68);
- полон вважається продовженням військової служби, тож за військовополоненим держава, яку він захищав, зберігає усі соціальні і фінансові гарантії (Апальков, 2023, с. 79);
- проблеми, пов'язані з перебуванням у полоні та його наслідками: використання полонених і членів їхніх родин у гібридній війні, правова невизначеність щодо військовополонених і заручників у національному законодавстві, брак інформації про реальну кількість полонених, ретравматизація після звільнення, труднощі реінтеграції (Широбоков, 2020, с. 38–39; Кравченко, 2020, с. 138; Арзуманов & Туманянц, 2024, с. 19);
- до тлумачення поняття *полон* важливо подавати історичний екскурс, що дає зрозуміти багато нюансів терміна та особливостей його функціонування (Широбоков, 2020, с. 35–38; Кравченко, 2020, с. 138; Арзуманов & Туманянц, 2024, с. 18–20);
- потреба законодавчого впорядкування термінів, пов'язаних із полонем, бо у національному законодавстві *військовополонені* з'явилися лише у 2022 році, а явище полонених українців існує з 2014 року (Головненко, 2025);
- практика збройних конфліктів фіксує значні порушення норм міжнародного гуманітарного права (Яворська, 2024, с. 94; Арзуманов & Туманянц, 2024, с. 22);
- слово *полон* стосується лише військовиків, а цивільні — у незаконному ув'язненні, позбавленні волі (Головненко, 2025; Інститут масової інформації, 2025).

ВИСНОВКИ

Полон — це комплексний складний термін, академічне тлумачення якого потребує системного синергетичного підходу, охоплення психологічного, соціального, правового, дипломатичного, військового, культурологічного, медійного, ідеологічного тощо аспектів та врахування українського досвіду. На жаль, українська енциклопедистика поки що не сформулювала різноаспектного тлумачення терміна *полон*, що засвідчив аналіз наукових джерел, у яких формулювання *полону* переважно є авторським або ж взято з лінгвістичних джерел. Для визначення терміна *полон* в енциклопедійному дискурсі оперують такими ядерними семами, як 'несвобода / неволя', 'стан', 'режим', 'місце'; базовими семами є 'особа', 'воєнні дії', 'ворог / противник', 'табір', 'умови', 'ставлення', 'мета', 'міжнародне право', 'протистояння', 'примус', 'наслідки', 'насильство', 'антигуманність', 'звільнення'; периферійні семи — 'тривалість', 'обмін', 'історія', 'захист', 'засіб', 'географія', 'просвітницька діяльність' тощо. Хоча окремі онлайн-видання (ЕСУ, ВУЕ) та "Енциклопедія історії України" (Додатковий том) намагаються зреагувати на сучасні реалії, галузеві енциклопедії переважно не містять словникових статей про *полон* та *полонених*. Тож можемо висновковувати про нестачу актуальної академічної інформації про *полон*.

Наш досвід збору й аналізу безпосередньої та опосередкованої інформації про термін *полон* в енциклопедійному дискурсі засвідчив, що різноаспектний матеріал в енциклопедіях певною мірою наявний. Він дає змогу шляхом копіїткої роботи відстежити ядро і периферію, динаміку семного складу, особливості функціонування та специфіку *полону* на різних етапах історично-культурного розвитку суспільств, але до такого важливого терміна, на нашу думку, має бути швидкий доступ у межах однієї словникової статті, який дасть змогу отримати неупереджену, перевірену, сучасну, фахову і різноаспектну інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

- Апальков, В. (2023). *Психологічні механізми регуляції поведінки військовополонених засобами символічної мімікрії* [Дис. доктора філософії]. Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняховського.
- Арзуманов, Г., & Туманянц, А. (2024). Щодо еволюції поняття “військовополонений” та правил поводження з військовополоненими: історико-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*, 85(4), 18–23. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.2>
- Близнюк, К., & Свідченко, Р. (2022). Асоціативне поле концепту ВІЙНА у свідомості української молоді. *Закарпатські філологічні студії*, 23(1), 18–23. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.3>
- Верховна Рада України. Законодавство України. (2005, 8 грудня). *Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів* (від 8 червня 1977). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
- Верховна Рада України. Законодавство України. (2023, 23 лютого). *Женевська конвенція про поводження з військовополоненими* (від 12 серпня 1949). https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153
- Верьовкін, В. (2012). Український пісенний фольклор як сфера вербалізації концепту ВІЙНА. *Українська література в загальноосвітній школі*, 12, 42–45.
- Гавриленко, О. (2023). Визначення статусу полонених у звичайному праві та законодавстві Московського царства XV — поч. XVIII СТ. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 5, 46–52. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.6>
- Головненко, А. (2025, 28 вересня). *Нова етика війни: як журналістам говорити про полон*. Детектор медіа. <https://detector.media/community/article/244457/2025-09-28-nova-etyka-viyny-yak-zhurnalistam-govoryty-pro-polon>
- Грушко, М. (2010). Поняття “військовополонений” у міжнародному гуманітарному праві. *Актуальні проблеми держави і права*, 52, 377–387.
- Дослідницька служба Верховної Ради України. (2025, 06 січня). *Інформаційна довідка щодо окремих питань статусу військовополонених в Україні*. <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33291.pdf>
- Железняк, М. (2017). Українська електронна енциклопедистика: тенденції розвитку та місце в інформаційному просторі держави. *Енциклопедичний вісник України*, 8–9, 7–21. <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.1>
- Інститут масової інформації. (2025, 19 вересня). *Як говорити й писати про полон*. <https://imi.org.ua/advice/remendatsiyi-yak-govoryty-i-pysaty-pro-polon>
- Іщенко, О., & Степаненко, М. (2024). *Українська енциклопедистика в соціокомунікативних викликах сучасності*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://doi.org/10.37068/b/9786171402430>
- Кравченко, І. (2020). Правовий статус “військовополонений” і “цивільний заручник” у контексті норм міжнародного гуманітарного права та проведення операції Об’єднаних сил (АТО) на Сході України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 1(114), 137–149. <https://doi.org/10.33270/01201141.137>

- Степаненко, М. (2022). Мовна картина світу й енциклопедичний дискурс: когніція, претекст, посткриптум. *Енциклопедичний вісник України*, 14, 9–26. <https://doi.org/10.37068/evu.14.2>
- Широбоков, Ю. (2018). Етимологічні та асоціативні складові поняття “полон”. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 3(1), 148–152.
- Широбоков, Ю. (2020). *Психологія військового полону* [Дис. д-ра психол. наук]. Харків: Національний університет цивільного захисту України.
- Ясутіс, Г., & Мікова, Р. (2023). *Правові та практичні аспекти здачі в полон в міжнародному гуманітарному праві*. Geneva: DCAF. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/LegalPracticalElementsSurrenderIHL_UKR_10May2023.pdf
- Яворська, Н. (2024). Психологічні наслідки перебування у полоні. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*, 19, 93–101. <https://doi.org/10.30970/PS.2024.19.13>
- Яцків, Я. (Ред.). (2018). *Українські енциклопедії: типологія, стиль, функції*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://doi.org/10.37068/b/9789660287075>
- Jukić, M., Malenica, L., Đuričić, V., Talapko, J., Lukinac, J., Jukić, M., & Škrlec, I. (2023). Long-Term Consequences of War Captivity in Military Veterans. *Healthcare*, 11, 1993. <https://doi.org/10.3390/healthcare11141993>
- Mohandie, K. (2002). Human Captivity Experience. *Journal of Threat Assessments*, 2(1). 3–41. https://doi.org/10.1300/J177v02n01_02
- Timchenko, O., Prykhodko, I., Shyrobokov, Y., Onishchenko, N., & Lefterov, V. (2021). Psychological Aspects of Captivity in the War in the East of Ukraine. *Polish Psychological Bulletin*, 52(1), 97–106. <https://doi.org/10.24425/ppb.2021.136820>

ДЖЕРЕЛА

- Ананьїн, В. (Ред.). (2001). *Словник-довідник воєнних понять та категорій: Суспільні науки*. Київ: ВІПІ НТУУ “КПІ”.
- Бажан, М. (Ред.). (1977–1985). *Українська радянська енциклопедія* (у 12 т., 2-ге вид.). Київ: Головна редакція УРЕ.
- Варварцев, М. (Ред.). (2009–2013). *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник*. (вип. 1–4). Київ: Ін-т історії України НАН України.
- Вікіпедія. (2025). *Полон*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Полон>
- ВУЕ. (2015–2025). *Полон. Велика українська енциклопедія*. <https://vue.gov.ua/Полон>
- Горбатенко, В., & Мироненко, П. (Ред.). (2024). *Енциклопедія політики і права*. Київ: Видавництво Політія.
- Губерський, Л. (Ред.). (2004). *Українська дипломатична енциклопедія* (т. 1–2). Київ: Знання України,

- Гуржій, О. (Упоряд.). (2004). *Історія війн і збройних конфліктів в Україні: енциклопедичний довідник*. Київ: Видавництво гуманітарної літератури.
- Дем'яненко, Б. (2025). Військовополонені. *Велика українська енциклопедія*. <https://vue.gov.ua/Військовополонені>
- ЕСУ. (2001–2025). *Енциклопедія сучасної України*. <https://esu.com.ua>
- Зверева, І. (Ред.). (2012). *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*. Київ; Сімферополь: Універсум.
- Киридон, А. (Ред.). (2024). *Російсько-українська війна. Енциклопедичний глосарій*. (вип. 1.). Київ: Державна наукова установа "Енциклопедичне видавництво".
- Коваль, М., Лозінська, Н. & Пішко, І. (Уклад.). (2009). *Словник військового психолога*. Київ: Золоті ворота.
- Онацький, Є. (1957–1967). *Українська мала енциклопедія* (кн. 1–16). Буенос-Айрес: Адміністрація УАПЦ в Аргентині.
- Підкова, І., & Шуст, Р. (2020). *Світова історія XX–XXI століття. Енциклопедичний словник*. (3 вид.). Львів: Літопис.
- Раковський, І. (Ред.). (1930–1933). *Українська загальна енциклопедія: Книга знань* (у 3 т.). Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа.
- Саганюк, Ф., & Романов, І. (Уклад.) (2007). *Воєнна безпека і оборона України: тлумачний словник нормативно-правових термінів й визначень*. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України.
- Слюсаревський, М. (Ред.). (2022). *Термінологічний словник російсько-української війни*. Київ: Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України.
- Смолій, В. (Ред.). (2003). *Енциклопедія історії України* (т. 1.). Київ: Наукова думка. <http://resource.history.org.ua/item/0001124>
- Смолій, В. (Ред.). (2021). *Енциклопедія історії України: Додатковий том*. (Кн. 1: А–Я). Київ: Наукова думка. <http://resource.history.org.ua/project/0000029>
- Степанов, О. (Упоряд.). (2006). *Психологічна енциклопедія*. Київ: Академвидав.
- СУМ-20. (2015–2025). *Словник української мови Online*. <https://sum20ua.com/?page=2581&searchWord=полон&wordid=83856>
- Хома, Н. (Ред.). (2014). *Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник*. Львів: Новий Світ-2000.
- Хома, Н. (Ред.). (2015а). *Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори): енциклопедичний словник-довідник*. Львів: Новий Світ-2000.
- Хома, Н. (Ред.). (2015б). *Сучасна політична лексика : енциклопедичний словник-довідник*. Львів: Новий Світ-2000.
- Шаповал, Ю. (Упоряд.). (2011). *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво.

- Шведова, М., Вальденфельс, фон Р., Яригін, С., Рисін, А, Старко, В., Ніколаєнко, Т., Лукашевський, А. (Уклад.) (2017–2025). *Генеральний регіонально анотований корпус української мови* <https://uacorporus.org>
- Шемшученко, Ю. (Ред.). (2014). *Енциклопедія міжнародного права* (т. 1.). Київ: Академперіодика.
- Шинкарук, В. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.
- Якубець, О. (Ред.) (2015). *Велика українська енциклопедія. Словник*. Київ: Державна наукова установа “Енциклопедичне видавництво”.

The term “captivity” in Ukrainian encyclopedic discourse

Iryna Bagmut

Yevhenii Bereznyak Military Academy, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0003-4519-6951

Email: i_bagmut@ukr.net

Abstract

The article examines the semantic and cognitive features of the term *polon* [*captivity*] in Ukrainian encyclopedic discourse. The analysis is based on scientific and reference sources in Ukrainian, including universal and specialized encyclopedias, online encyclopedias, encyclopedic dictionaries and reference dictionaries. The results of the study showed that the semantic specificity and functional features of the term captivity, which belongs to the conceptual fields of freedom/slavery and war, define it as a complex interdisciplinary unit, the nature of which cannot be interpreted solely based on the information contained in modern encyclopedias. The need to use both direct dictionary entries and indirect encyclopedic material (prisoners of war/captives) to clarify the semantic structure of the lexeme captivity is emphasized. The core, basic and peripheral semes of the concept of captivity are identified and adapted to modern realities. It has been found that the term captivity functions in articles of various types, styles and topics, and is most often found in articles about personalities, which allow for a deeper and more specific understanding of the semantic structure of the unit under analysis. A lack of information about captivity that corresponds to the realities of the Russian-Ukrainian war has been identified; therefore, to actualize the modern semes covered by the term captivity, an attempt has been made to draw on material from scientific discourse. It has been determined that encyclopedic discourse contains sufficient multifaceted material on captivity, but this information requires careful searching and recording, so emphasis has been placed on the need to create quick access to such an important term as captivity within a single dictionary entry.

Keywords

Captivity, encyclopedia, encyclopedic discourse, prisoners of war, Russo-Ukrainian War, semantic structure.

REFERENCES

- Apalkov, V. (2023). *Psychological mechanisms of behavior regulation of prisoners of war by means of symbolic mimicry* [Doctoral dissertation, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi]. Kyiv [in Ukrainian].
- Arzumanov, H., & Tumanians, A. (2024). About the evolution of the concept of "prisoner of war" and the rules of treatment of prisoners of war: a historical and legal research. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 85(4), 18–23. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.2> [in Ukrainian].
- Blyzniuk, K., & Skidchenko, R. (2022). Associative field of the concept WAR in the perspective of Ukrainian youth. *Transcarpathian Philological Studies*, 23(1), 18–23. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.3> [in Ukrainian].
- Doslidnytska sluzhba Verkhovnoi Rady Ukrainy. (2025, January 6). *Informatsiina dovidka shchodo okremykh pytan statusu viiskovopolonenykh v Ukraini*. <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33291.pdf> [in Ukrainian].
- Havrylenko, O. (2023). Determining the status of prisoners of war in customary law and legislation of the Muscovite kingdom of the 15th-early 18th centuries. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 5, 46–52. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.6> [in Ukrainian].
- Holovenko, A. (2025, September 28). Nova etyka viiny: yak zhurnalistam hovoryty pro polon. *Detector Media*. <https://detector.media/community/article/244457/2025-09-28-nova-etyka-viyny-yak-zhurnalistam-govoryty-pro-polon/> [in Ukrainian].
- Hrushko, M. (2010). The definition of the "war prisoner" in international humanitarian law. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 52, 377–387 [in Ukrainian].
- Institut masovoi informatsii. (2025, September 19). *Yak hovoryty y pysaty pro polon*. <https://imi.org.ua/advice/remendatsiyi-yak-govoryty-i-pysaty-pro-polon> [in Ukrainian].
- Ishchenko, O., & Stepanenko, M. (2024). *Ukrainian encyclopedias in current socio-communicative challenges*. Kyiv: The NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://doi.org/10.37068/b/9786171402430> [in Ukrainian].
- Jasutis, G., & Mikova, R. (2023). *Legal and practical aspects of surrender in international humanitarian law*. Geneva: DCAF. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/LegalPracticalElementsSurrenderIHL_UKR_10May2023.pdf [in Ukrainian].
- Jukić, M., Malenica, L., Đuričić, V., Talapko, J., Lukinac, J., Jukić, M., & Škrlec, I. (2023). Long-Term Consequences of War Captivity in Military Veterans. *Healthcare*, 11, 1993. <https://doi.org/10.3390/healthcare11141993>
- Kravchenko, I. (2020). Legal status of "prisoner of war" and "civilian hostage" in the context of international humanitarian law and the Joint Forces Operation in Eastern Ukraine. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1(114), 137–149 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33270/01201141.137>
- Mohandie, K. (2002). Human Captivity Experience. *Journal of Threat Assessments*, 2(1). 3–41. https://doi.org/10.1300/J177v02n01_02

- Shyrobokov, Yu. (2018). Etymological and associative components of category CAPTIVITY. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seria: Psykholohichni nauky*, 3(1), 148–152 [in Ukrainian].
- Shyrobokov, Yu. (2020). *Psychology of military captivity* [Doctoral dissertation. National University of Civil Protection of Ukraine]. Kharkiv [in Ukrainian].
- Stepanenko, M. (2022). The lingual picture of the world and the encyclopedia discourse: cognition, pre-text, and postscript. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 14, 9–26. <https://doi.org/10.37068/evu.14.2> [in Ukrainian].
- Timchenko, O., Prykhodko, I., Shyrobokov, Y., Onishchenko, N., & Lefterov, V. (2021). Psychological Aspects of Captivity in the War in the East of Ukraine. *Polish Psychological Bulletin*, 52(1), 97–106. <https://doi.org/10.24425/ppb.2021.136820>
- Veriovkin, V. (2012). Ukrainian folk songs as a sphere of concept WAR verbalization. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*, 12, 42–45 [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, December 8). *Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, sheho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (vid 8 chervnia 1977)*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2023, February 23). *Zhenevska konventsia pro povodzhennia z viiskovopolonenyim (vid 12 serpnia 1949)*. https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153 [in Ukrainian].
- Yatskiv, Ya. (Ed.). (2018). *Ukrainian encyclopedias: typology, style, functions*. Kyiv: NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://doi.org/10.37068/b/9789660287075> [in Ukrainian].
- Yavorska, N. (2024). Psychological consequences of captivity. *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological sciences*, 19, 93–101. <https://doi.org/10.30970/PS.2024.19.13> [in Ukrainian].
- Zhelezniak, M. (2017). Ukrainian online encyclopedias: development trends and place in the information space of our state. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 8–9, 7–21. <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.1>

SOURCES

- Ananin, V. (Ed.). (2001). *Slovyk-dovidnyk voiennykh poniatta katehorii: Suspilni nauky*. Kyiv: VITI NTUU "KPI" [in Ukrainian].
- Bazhan, M. (Ed.). (1977–1985). *Ukrainskaadianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia] (vols. 1–12, 2nd ed.). Kyiv: Holovna redaktsiia URE [in Ukrainian].
- Demianenko, B. (2025). Viiskovopoloneni. *Velyka ukrainska entsyklopediia* [Great Ukrainian Encyclopedia]. <https://vue.gov.ua/Військовополонені> [in Ukrainian].
- ESU. (2001–2025). *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Modern Ukraine]. <https://esu.com.ua> [in Ukrainian].
- Horbatenko, V., & Myronenko, P. (Eds.). (2024). *Entsyklopediia polityky i prava*. Kyiv: Vydavnytstvo Politiia [in Ukrainian].
- Huberskyi, L. (Ed.). (2004). *Ukrainska diplomatychna entsyklopediia* (vols. 1–2). Kyiv: Znan-
nia Ukrainy [in Ukrainian].

- Hurzhi, O. (Ed.). (2004). *Istoriia viin i zbroinykh konfliktiv v Ukraini: entsyklopedychnyi dovidnyk*. Vydavnytstvo humanitarnoi literatury [in Ukrainian].
- Khoma, N. (Ed.). (2014). *Politolohiia: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Lviv: Novyi Svit–2000.
- Khoma, N. (Ed.). (2015a). *Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmy ta inshi novotvory): entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Lviv: Novyi Svit–2000.
- Khoma, N. (Ed.). (2015b). *Suchasna politychna leksyka: entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Lviv: Novyi Svit–2000.
- Koval, M., Lozinska, N., & Pishko, I. (Eds.). (2009). *Slovnyk viiskovoho psykholoha*. Kyiv: Zoloti vorota [in Ukrainian].
- Kyrydon, A. (Ed.). (2024). *Rosiisko-ukrainska viina. Entsyklopedychnyi hlosarii* (iss. 1.). Kyiv: Derzhavna naukova ustanova "Entsyklopedychne vydavnytstvo" [in Ukrainian].
- Onatskyi, Ye. (1957–1967). *Ukrainska mala entsyklopediia* (1–16 vols.). Buenos Aires: Administratura UAPT's v Arhentyini [in Ukrainian].
- Pidkova, I., & Shust, R. (2020). *Svitova istoriia XX–XXI stolittia. Entsyklopedychnyi slovnyk* (3rd ed.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
- Rakovskiy, I. (Ed.). (1930–1933). *Ukrainska zahalna entsyklopediia: Knyha znan* (vols. 1–3). Lviv; Stanislaviv; Kolomyia: Ridna shkola [in Ukrainian].
- Sahaniuk, F., & Romanov, I. (Eds.). (2007). *Voienna bezpeka i oborona Ukrainy: tumachnyi slovnyk normatyvno-pravovykh terminiv i vyznachen*. Kyiv: NNDTs OT i VB Ukrainy [in Ukrainian].
- Shapoval, Yu. (Ed.). (2011). *Politychna entsyklopediia*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Shemshuchenko, Yu. (Ed.). (2014). *Entsyklopediia mizhnarodnoho prava* (vol. 1). Kyiv: Akademperiodyka [in Ukrainian].
- Shvedova, M., von Valdenfels, R., Yaryhin, S., Rysin, A., Starko, V., Nikolaienko, T., & Lukashevskiy, A. (Eds.). (2017–2025). *Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy* [General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language]. <https://uacorpus.org> [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. (Ed.). (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk*. Kyiv: Abris [in Ukrainian].
- Sliusarevskiy, M. (Ed.). (2022). *Terminolohichni slovnyk rosiisko-ukrainskoi viiny*. Kyiv: In-t sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Smolii, V. (Ed.). (2003). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (vol. 1). Kyiv: Naukova dumka. <http://resource.history.org.ua/item/0001124> [in Ukrainian].
- Smolii, V. (Ed.). (2021). *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Dodatkovyi tom* (book 1: A–Ya). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Stepanov, O. (Ed.). (2006). *Psykholohichna entsyklopediia*. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
- SUM-20. (2015–2025). *Polon. Slovnyk ukrainskoi movy Online*. <https://sum20ua.com/?page=2581&searchWord=полон&wordid=83856> [in Ukrainian].

- Varvartsev, M. (Ed.). (2009–2013). *Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. (vols. 1–4). Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- VUE. (2015–2025). Polon. *Velyka ukrainska entsyklopediia* [Great Ukrainian Encyclopedia]. <https://vue.gov.ua/Полон> [in Ukrainian].
- Wikipedia. (2025). Polon [Captivity]. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Полон>
- Yakubets, O. (Ed.). (2015). *Velyka ukrainska entsyklopediia. Slovnyk*. Kyiv: Derzhavna naukova ustanova “Entsyklopedychne vydavnytstvo”. <https://vue.gov.ua/images/d/d8/SLOVNYK-VUE.pdf> [in Ukrainian].
- Zvierieva, I. (Ed.). (2012). *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery*. Kyiv; Simpheropol: Universum [in Ukrainian].